

**Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України
щодо міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та
управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»
(реєстр. № 12446 від 27.01.2025)***

***Анотація.** В інформаційній довідці досліджуються правові підстави удосконалення процедури міжнародного співробітництва в кримінальних провадженнях щодо виявлення, розшуку та повернення активів, одержаних внаслідок вчинення корупційних та інших злочинів. Зазначені питання досліджуються в контексті положень проекту Закону України (реєстр. № 12446 від 27.01.2025) (далі – законопроект). Розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, нормам чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, положенням програмних документів і законів України, що регулюють суспільні відносини в зазначеній сфері.*

За результатами дослідження виявлено ризики, які в подальшому можуть перешкоджати належній реалізації закону під час правозастосовної діяльності та досягненню проголошеної в ньому мети, спрямованої на створення ефективних правових механізмів повернення активів, одержаних злочинним шляхом.

***Ключові слова:** Кримінальний процесуальний кодекс України; корупційні кримінальні правопорушення; кримінальне провадження; міжнародне співробітництво; запит про міжнародну правову допомогу; центральний орган України; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (Національне агентство, АРМА); виявлення, розшук та управління активами.*

Вступна частина.

У Законі України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 № 772-VIII (далі – Закон № 772-VIII) передбачено, що вказане Агентство є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнуто за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими.

До функцій Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – Національне агентство, АРМА), визначених у пункті 6 частини першої статті 9 Закону № 772-VIII, включено здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та

управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями.

Із метою виконання таких функцій Національне агентство, як це передбачено в пункті 3 частини першої статті 10 Закону № 772-VIII, укладає міжвідомчі міжнародні угоди про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших кримінальних правопорушень, бере участь у підготовці проектів міжнародних угод щодо розподілу та повернення активів в Україну.

Відповідно до статті 16 Закону № 772-VIII до завдань АРМА, які вона має виконувати з метою виявлення, розшуку та управління активами, належать: здійснення міжнародного співробітництва з відповідними міжнародними, міжурядовими організаціями та мережами, у тому числі з міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN); отримання, обробка та обмін досвідом та інформацією з цими установами щодо фізичних та юридичних осіб з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком та управлінням активами.

У статті 18 «Загальні засади міжнародного співробітництва у сфері виявлення та розшуку активів» Закону № 772-VIII передбачено, що таке співробітництво здійснюється відповідно до цього Закону, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів чи за принципом взаємності. У ній також передбачено підстави та порядок надсилання, розгляду та виконання запиту відповідного органу іноземної держави щодо міжнародного співробітництва у сфері виявлення та розшуку активів. Зокрема, зазначається, що Національне агентство здійснює міжнародне співробітництво на запит такого органу або компетентних органів, визначених законодавством України (Офісу Генерального прокурора або Міністерства юстиції України). Національне агентство може здійснювати міжнародне співробітництво за принципом взаємності або згідно з міжнародними договорами України, якщо це сприятиме розшуку та ідентифікації активів. Одержання АРМА запиту відповідного органу іноземної держави є підставою для витребування необхідної для виконання запиту додаткової інформації від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій.

Пунктом 25 Плану заходів з реалізації Стратегії повернення активів на 2024–2025 роки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 року № 759-р, забезпечення участі представників АРМА у процедурах з повернення активів у закордонних юрисдикційних органах при наданні міжнародної правової допомоги передбачено як результат удосконалення законодавства щодо представництва України в таких органах.

Виходячи з положень статті 568 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), відповідні органи України на підставі запиту про міжнародну правову допомогу проводять передбачені цим Кодексом процесуальні дії, а також інші передбачені спеціальним законом дії з метою виявлення та арешту майна, грошей і цінностей, що відповідають будь-якій із ознак, передбачених частиною першою статті 96-2 Кримінального кодексу

України (далі – КК України) (тобто були предметом кримінального правопорушення, одержані внаслідок його вчинення або іншим чином пов'язані з кримінальним правопорушенням), а також майна, яке належить підозрюваному, обвинуваченому або засудженому особам.

Отже, вищенаведені та деякі інші норми чинного законодавства України наділяють АРМА спеціальними функціями та повноваженнями щодо здійснення міжнародного співробітництва з метою виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших кримінальних правопорушень. Із метою підвищення спроможностей Національного агентства з їх реалізації, прискорення виконання запитів і надання інших форм міжнародної правової допомоги у відповідних кримінальних провадженнях, забезпечення безпосередньої взаємодії з указаних питань компетентних органів України та іноземних держав підготовлено досліджуваний законопроект.

Основна частина.

У законопроекті зазначені цілі пропонується досягти шляхом внесення низки змін до чинного КПК України, а саме: викладення у новій редакції пункту 1 частини першої статті 541 «Роз'яснення термінів»; доповнення статті 545 «Центральний орган України» частиною п'ятою; доповнення статті 558 «Порядок виконання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу на території України» після частини третьої двома новими частинами.

Однак, основним, базовим для всіх пропозицій є сформульоване в частині п'ятій статті 545 КПК України (в редакції законопроекту) положення про доповнення переліку визначених у ній центральних органів України, уповноважених від імені держави розглядати запити компетентних органів іншої держави або міжнародної судової установи вживати заходів з метою їх виконання чи направлення до іншої держави запитів компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги, – *Національним агентством з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.*

Підтримуючи необхідність посилення ефективності АРМА щодо здійснення міжнародного співробітництва, за результатами проведеного дослідження вважаємо за доцільне відзначити таке.

Вбачається, що вищезгадане положення щодо наділення АРМА статусом центрального органу України в контексті вимог статті 545 КПК України запропоноване без урахування встановлених законом завдань, функцій та повноважень цього органу, а також того, що відповідні заходи з міжнародного співробітництва, спрямовані на виявлення, розшук та повернення активів, здійснюються виключно в межах кримінального провадження.

Згідно з пунктом 10 частини першої статті 1 КПК України кримінальне провадження – це досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Аналогічним чином, у пункті 1 частини першої статті 541 КПК України міжнародна правова допомога визначається як проведення компетентними

органами однієї держави *процесуальних дій*, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою.

Як наслідок, обов'язковими юридичними підставами для підготовки, направлення, розгляду та виконання запиту про міжнародну правову допомогу щодо виявлення, розшуку та повернення активів є відповідні процесуальні рішення, прийняті за результатами певних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, передбачених КПК України. Зокрема, такими підставами можуть бути судові рішення про арешт майна, про конфіскацію чи спеціальну конфіскацію майна, про стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди. Своєю чергою, такі рішення ухвалюються за результатами проведених під час кримінального провадження слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій щодо розшуку майна, у тому числі обшуків, тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна, визнання певних матеріальних об'єктів речовими доказами тощо.

Відповідно до статті 552 КПК України серед відомостей, які повинен містити запит про міжнародну правову допомогу, зазначені найменування кримінального провадження, щодо якого запитується така допомога, його стислий опис, чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку із предметом кримінального провадження.

Водночас Національне агентство як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом не наділено законом повноваженнями проводити процесуальні дії та приймати за їх наслідками вищезазначені процесуальні рішення. Внаслідок цього, згідно зі статтею 17 Закону № 772-VIII Національне агентство забезпечує виконання звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів щодо виявлення, розшуку активів та надає їм відповідь у строки, передбачені цією нормою.

Також у статті 16 Закону № 772-VIII зазначено, що Національне агентство з метою виявлення та розшуку активів вживає відповідно до звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури, судів заходів до виявлення та розшуку активів, взаємодіє з цими органами з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації чи їх стягнення в дохід держави внаслідок визнання необґрунтованими активів. Серед цих заходів визначено й здійснення АРМА міжнародного співробітництва з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком та управлінням активами.

Відповідно до положень статей 36, 40 та інших КПК України процесуальні рішення і законні вимоги прокурорів, органів досудового розслідування та судів є обов'язковими для органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових та фізичних осіб. Це також стосується і звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів до Національного агентства щодо виявлення, розшуку та повернення активів, наданих в порядку міжнародного співробітництва.

З урахуванням передбачених кримінальним процесуальним законом повноважень органів прокуратури, досудового розслідування та судів, до

центральных органів України, передбачених статтею 545 КПК України, належать: Офіс Генерального прокурора, до якого звертаються із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування; Міністерство юстиції України, до якого звертаються суди із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження; Національне антикорупційне бюро України, яке виконує функції центрального органу України щодо запитів про міжнародну правову допомогу під час досудового розслідування фінансових та корупційних кримінальних правопорушень.

Тому з огляду на викладене, за відсутності правових підстав для внесення змін до КПК України, запропонованих у законопроекті, вважаємо за доцільне залишити статті 541, 545 та 558 цього Кодексу в чинній редакції.

У разі необхідності законодавчого забезпечення посилення спроможностей АРМА та збільшення її повноважень щодо здійснення міжнародного співробітництва з компетентними органами іноземних держав щодо виявлення, розшуку та повернення в Україну активів – вбачається доречним внести відповідні зміни до статті 18 та інших вищенаведених норм галузевого Закону № 772-VIII.

Окрім того, наразі існує потреба щодо доповнення КПК України спеціальними нормами, які докладно визначатимуть підстави та порядок взаємодії із зазначених та інших питань АРМА з органами досудового розслідування, прокуратури та судами.

Отже, пропозиції законопроекту щодо внесення змін до КПК України не узгоджуються з правовими засадами міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. Реалізація законопроекту не потребує додаткових видатків із державного та місцевих бюджетів.

Висновки.

Положення досліджуваного законопроекту не повною мірою відповідають усталеним вимогам щодо правової визначеності й системності змісту нормативно-правового акта, узгодженості його норм із нормами інших законодавчих актів, що передбачені статтею 34 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 № 3354-IX. У подальшому це перешкоджатиме належній реалізації законопроекту під час правозастосовної діяльності та досягненню проголошеної в ньому мети.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*